

Capitolul 11

Biroul

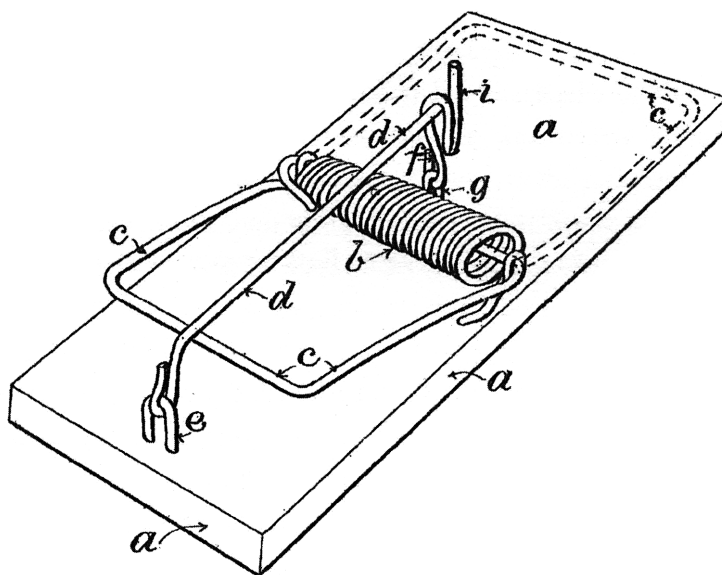
I

În 1897, un negustor de fier din Leeds pe nume James Henry Atkinson a luat o bucată mică de lemn, niște sîrmă tare și cam atît și a creat una dintre cele mai utile născociri din istorie : capcana de șoareci. Este unul dintre numeroasele articole folositoare – agrafa de birou, fermoarul și acul de siguranță, printre multe altele – inventate la sfîrșitul secolului al XIX-lea, atît de aproape de perfecțiune încă de la început, încît aproape că nu li s-au adus deloc îmbunătățiri în deceniile scurse de atunci. Atkinson și-a vîndut brevetul pentru 1.000 de lire, o sumă foarte semnificativă pe vremea aceea, și a continuat să inventeze alte lucruri, dar nimic care să îi aducă mai mulți bani sau nemurire.

Produșă sub marca Little Nipper, capcana lui de șoareci s-a vîndut în zeci de milioane de exemplare și elimină în continuare șoarecii cu o eficiență energetică și brutală în întreaga lume. Și noi avem mai multe Little Nipper și auzim pocnetul groaznic al unui sfîrșit tragic mult mai des decît ne-am dori. Iarna îi prindem de două sau trei ori pe săptămîină, aproape întotdeauna în același loc, într-o cameră mică și mohorîtă de la capătul casei.

Deși denumirea de „birou” îl face să pară un spațiu semnificativ, în realitate e doar un nume pompos pentru un gen de magazie, prea întunecoasă și rece chiar și în lunile blînde pentru a ne încuraja să zăbovim acolo. E o altă încăpere care nu apare în planurile originale ale lui Edward Tull. Probabil că domnul Marsham a decis să o adauge deoarece avea nevoie de un birou în care să își scrie predicile și să îi primească pe enoriași – mai ales, îndrăznesc să spun, pe cei mai nerafinați și cu cizmele pline de noroi dintre ei ; cu siguranță că soția nobilului de țară ar fi fost invitată în salonul mai confortabil de alături. În prezent, biroul este refugiul final al mobilei și fotografiilor vechi pe care un membru al parteneriatului marital le admiră, iar celălalt ar prefera să le vadă pe foc. Aproape singurul motiv pentru care mai intrăm acum acolo este să verificăm capcanele de șoareci.

Șoarecii nu sînt ființe ușor de înțeles. Pentru început, sînt extraordinari de creduli. Cînd ne gîndim cît de ușor învață să își găsească drumul prin labirinturi și alte medii complexe din laborator, e surprinzător că nu au înțeles nicicum că un bob de unt de arahide pe o platformă de lemn este o ispită căreia merită să îi rezisti.

Desenul de pe brevetul lui James Henry Atkinson pentru capcana de șoareci „Little Nipper”, 1899

Nu mai puțin misterioasă în casa noastră este și predilecția lor – aș putea spune aproape hotărârea lor – de a muri în această încăpere, biroul. Nu este doar cea mai răcoroasă cameră din casă, dar și cea mai îndepărtată de bucătărie și de toate firimiturile de biscuit, boabe de orez scăpate și alte bucățele de mâncare ajunse pe podea care așteaptă să fie luate. Șoarecii se țin la distanță de bucătărie (probabil, ni s-a sugerat, deoarece câinele nostru doarme acolo), iar capcanele din bucătărie, oricât de somptuoasă ar fi momeala lor, nu prind decât praf. Biroul este cel față de care șoarecii par atrași în mod fatal, acesta fiind motivul pentru care m-am gândit că ar putea fi locul potrivit în care să ne gândim la numeroasele ființe care locuiesc împreună cu noi.

Oriunde există oameni există și șoareci. Nici o altă ființă nu trăiește în mai multe medii decât noi și ei. Șoarecii de casă – *Mus musculus*, cum sînt cunoscuți în mod formal – sînt nemaipomenit de adaptabili în ceea ce privește mediul. Șoarecii au fost descoperiți trăind pînă și în camerele frigorifice pentru carne, ținute permanent la -10°C . Mănîncă aproape orice. Sînt aproape imposibil de ținut în afara casei : un adult de talie normală se poate strecura printr-o deschizătură de doar zece milimetri, o gaură atît de mică încît aproape cu siguranță că am paria oricît că un șoarece matur nu ar putea să se strecoare prin ea. Ba ar putea. Pot. Adesea o și fac.

Odată intrați, șoarecii se înmulțesc în ritm amețitor. În condiții optime (iar în cele mai multe case condițiile sînt rareori altfel decât optime), o femelă va produce prima ei serie de pui la șase sau opt săptămîni după ce s-a născut, apoi lunar. O serie obișnuită de pui constă din șase pînă la opt progeneruri, astfel că numărul poate

crește rapid. Doi șoareci prolifici ar putea produce, teoretic, un milion de descendenți într-un an. Aceasta nu se întâmplă în casele noastre, slavă Domnului, dar în foarte puține ocazii numărul șoarecilor chiar scapă complet de sub control. Australia pare a fi deosebit de propice în această privință. Într-o invazie celebră din 1917, orașul Lascelles, din vestul Victoriei, a fost pur și simplu năpădit de șoareci, după o iarnă neobișnuit de caldă. Pentru o perioadă scurtă, dar memorabil de animată, în Lascelles populația de șoareci a fost atât de densă încât fiecare suprafață orizontală a devenit o masă frenetică de trupuri zvâcnind. Fiecare obiect neînsuflețit tremura sub o haină de blană. Nu aveai unde să te așezi. Paturile erau inutilizabile. „Oamenii dorm pe mese ca să evite șoarecii”, relatează un ziar. „Femeile sînt într-o stare permanentă de groază, iar bărbații încearcă mereu să împiedice șoarecii să li se strecoare pe sub gulerul hainei.” Peste 1.500 de tone de șoareci – probabil o sută de milioane de indivizi – au fost uciși înainte ca invazia să fie eliminată.

Chiar și în număr relativ mic, șoarecii pot produce multe pagube, mai ales în zonele de depozitare a alimentelor. Șoarecii și alte rozătoare consumă aproximativ o zecime din recolta anuală de cereale a Americii – o proporție uluitoare. Fiecare șoarece roade circa cincizeci de grăunțe pe zi, ceea ce produce și multă contaminare. Din cauza imposibilității de a crea condiții perfecte de depozitare, reglementările sanitare din majoritatea țărilor permit două boabe de fecale la jumătate de kilogram de cereale – ceva ce ar trebui să vă amintiți data viitoare cînd priviți o pâine integrală.

Șoarecii sînt vectori remarcabili ai bolilor. Hantavirusul, o familie de afecțiuni respiratorii și renale întotdeauna neplăcute și uneori mortale, este asociat în mod special cu șoarecii și cu excrementele lor. (Numele *hanta* provine de la un rîu din Coreea unde boala a fost observată pentru prima oară de către occidentali, în timpul Războiului Coreei.) Din fericire, hantavirusul este destul de rar, dat fiind că puțini dintre noi inhalăm vaporii excrementelor de șoarece, dar, dacă ne apropiem de excrementele infectate – tîrîndu-ne prin pod, să zicem, sau așezînd o capcană în dulap –, în multe țări riscăm să ne infectăm. La nivel global, peste 200.000 de oameni sînt infectați anual, iar boala ucide între 30% și 80% dintre victime, în funcție de cît de rapid și de bine sînt tratate. În Statele Unite, 30-40 de oameni contractează anual hantavirusul și cam o treime dintre ei mor. În Marea Britanie, din fericire, boala nu se înregistrează. Șoarecii sînt asociați și cu apariția salmonelozei, leptospirozei, tularemiei, ciumei, hepatitei, febrei Q și tifosului murin, printre multe alte boli. Pe scurt, există motive foarte întemeiate pentru a nu ne dori șoareci în casă.

Aproape orice se poate spune despre șoareci este valabil și mai mult în cazul verilor lor, șobolanii. În casele noastre și în jurul lor există mai mulți șobolani decît vrem să credem. Chiar și cele mai bune case au uneori șobolani. Există două specii principale în zona temperată: cel numit emfatic *Rattus rattus*, cunoscut și sub numele (elocvent) de șobolanul de acoperiș, și *Rattus norvegicus*, sau șobolanul cenușiu*. Șobolanului de acoperiș îi place să stea la înălțime – mai ales în copaci și în

* Șobolanul de acoperiș mai este numit și șobolanul negru, spre deosebire de șobolanul cenușiu, dar numele sînt înșelătoare – culoarea blănii nu este un indicator de încredere –, astfel încît rodentologii evită acum mai întotdeauna acești termeni.

mansarde –, astfel că alergăturile pe care le auziți pe plafonul dormitorului vostru noaptea târziu, îmi pare rău s-o spun, ar putea să nu fie din cauza șoarecilor. Din fericire, șobolanii de acoperiș sînt mai retrași decît șobolanii cenușii care trăiesc în vizuini și care sînt cei pe care îi vedeți alergînd prin canale în filme sau dînd tîrcoale containerelor de gunoi de pe aleile lăturalnice.

Asociem șobolanii cu condițiile sărăciei, dar șobolanii nu sînt proști și preferă casele înstărite, nu pe cele sărace. Mai mult, casele moderne constituie un mediu propice pentru șobolani. „Conținutul bogat în proteine al alimentelor ce se consumă în cartierele prospere este deosebit de ademenitor”, scria acum cîțiva ani James M. Clinton, un oficial american al serviciilor pentru sănătate publică, într-un raport ce rămîne una dintre cele mai convingătoare cercetări, chiar dacă și îngrijorătoare, făcute asupra comportamentului șobolanilor domestici. Nu numai că locuințele moderne sînt pline de mîncare, ci mulți dintre ocupanții lor o aruncă în modalități care o fac practic irezistibilă. După cum spunea Clinton: „Evacuarea gunoiului de astăzi din case oferă un flux de hrană abundentă, uniformă și bine echilibrată pentru șobolani”. Potrivit lui Clinton, una dintre cele mai vechi legende urbane, cum că șobolanii intră în case prin toalete, este de fapt adevărată. Într-una dintre invazii, șobolanii din Atlanta au invadat mai multe case din cartierele bogate și au mușcat mulți oameni. „De mai multe ori”, relatează Clinton, „au fost găsiți șobolani vii în vasul de toaletă”. Dacă a existat vreodată un motiv pentru a pune capacul, probabil că acesta e.

Odată ajunși în mediul domestic, cei mai mulți șobolani nu manifestă frică „și chiar se vor apropia deliberat și vor intra în contact cu persoanele nemișcate”. Șobolanii sînt îndrăzneți mai ales în prezența bebelușilor și a bătrînilor. „Am constatat cazul unei femei neajutorate atacată de șobolani în timp ce dormea”, relatează Clinton. Apoi continua: „Victima, o hemiplegică în vîrstă, a sîngerat masiv din cauza multiplelor răni cauzate de mușcăturile de șobolan și a murit în ciuda tratamentului de la camera de gardă. Nepoata ei de 17 ani, care dormea în aceeași cameră la momentul atacului, nu a pătît nimic”.

Mușcăturile de șobolan nu sînt raportate în totalitate, deoarece doar cele mai grave cazuri atrag atenția, dar chiar și potrivit celor mai conservatoare cifre, cel puțin 14.000 de oameni sînt atacați de șobolani în Statele Unite în fiecare an. Șobolanii au dinți foarte ascuțiți și pot deveni agresivi dacă sînt încolțiți, mușcînd „sălbatic și orbește, precum cîinii turbați”, potrivit unei autorități în domeniu. Un șobolan motivat poate sări pînă la 3 picioare înălțime – suficient de mult pentru a fi un motiv de îngrijorare dacă vine spre tine și dacă este agitat.

Apărarea obișnuită împotriva invaziilor de șobolani este otrava. Otrăvurile sînt concepute adesea pe baza faptului curios că șobolanii nu pot să regurgiteze, astfel că vor reține otrava pe care alte animale – cîinii și pisicile de companie, de exemplu – ar vomita-o imediat. Și anticoagulantele sînt folosite adesea, dar există probe care sugerează că șobolanii dezvoltă rezistență la ele.

Șobolanii sînt, de asemenea, inteligenți și cooperează adesea. La fosta piață de păsări Gansevoort din Greenwich Village, New York, autoritățile responsabile cu deratizarea nu puteau înțelege cum reușesc șobolanii să fure ouă fără să le spargă,

așa că într-o noapte un deratizator s-a așezat la pîndă. A văzut că un șobolan apuca oul cu toate cele patru labe, apoi se rostogolea pe spate. Un al doilea șobolan îl trăgea apoi pe primul de coadă pînă la vizuina lor, unde puteau să își împartă răsplata în tihnă. În mod similar, lucrătorii de la o fabrică de ambalare au descoperit cum hălci de carne atîrnate în cîrliche erau răsturnate pe podea și devorate în fiecare noapte. Un deratizator pe nume Irving Billig a pîndit și a descoperit că o mulțime de șobolani formau o piramidă sub o halcă de carne, iar un șobolan se cățăra în vîrful grămezii și de acolo sărea pe carne. Apoi se urca pe partea de sus a acesteia și rodea în jurul cîrligului, pînă cînd carnea cădea pe podea, moment în care sute de șobolani se repezeau lacomi asupra ei.

Atunci cînd mîncă, șobolanii se îndoapă fără ezitare dacă există alimente din belșug, dar, la nevoie, pot să se descurce și cu foarte puțin. Un șobolan adult poate să supraviețuiască cu mai puțin de treizeci de grame de mîncare pe zi și cu doar cincisprezece mililitri de apă. În materie de distracție, se pare că le place să roadă cabluri. Nimeni nu știe de ce, întrucît în mod evident cablurile nu sînt hrănitoare și nu oferă nimic în schimb, cu excepția posibilității foarte reale a unui șoc fatal. Totuși, șobolanii nu se pot abține. Se presupune că nu mai puțin de un sfert din incendiile inexplicabile altfel pot fi atribuite roaderii cablurilor de către șobolani.

Atunci cînd nu mîncă, probabil că șobolanii fac sex. Șobolanii fac foarte mult sex – de pînă la douăzeci de ori pe zi. Dacă un mascul nu poate găsi o femelă, el va fi fericit – sau cel puțin dispus – să găsească satisfacție alături de un mascul. Femelele sînt extraordinar de fertile. O femelă obișnuită de șobolan cenușiu produce 35,7 progenituri pe an, în serii de cîte șase-nouă o dată. În anumite condiții însă, o femelă poate produce o serie nouă de pînă la douăzeci de pui o dată la trei săptămîni. Teoretic, doi șobolani care se împerechează ar putea fonda o dinastie de 15.000 de noi șobolani într-un an. În practică, aceasta nu se întîmplă, deoarece șobolanii mor în proporție foarte mare. Ca multe animale, sînt programați de evoluție să moară destul de ușor. Rata mortalității anuale este de 95%. În mod normal, o campanie de deratizare agresivă va reduce populația de șobolani cu 75%, dar, odată ce campania ia sfîrșit, populația de șobolani își revine în decurs de șase luni sau mai puțin. Pe scurt, un șobolan individual nu are șanse mari să trăiască, dar familia sa este practic indestructibilă.

În cea mai mare parte a timpului însă, șobolanii sînt foarte leneși. Își petrec pînă la douăzeci de ore pe zi dormind, în mod normal ieșind să caute mîncare doar după apusul soarelui. Rareori se aventurează la mai mult de 150 de picioare distanță, dacă au de ales. Este posibil ca aceasta să facă parte dintr-o strategie de supraviețuire, deoarece ratele mortalității urcă vertiginos de fiecare dată cînd sînt siliți să migreze.

Atunci cînd șobolanii sînt amintiți într-un context istoric, subiectul care urmează în mod invariabil este ciuma. Este posibil ca această afirmație să nu fie justă. În primul rînd, șobolanii nu ne infectează efectiv cu ciumă. Mai degrabă, ei adăpostesc puricii (care adăpostesc bacteria) ce răspîndesc boala. Ciuma îi ucide pe șobolani în aceeași proporție în care ne ucide și pe noi. De fapt, ucide și multe altele. Unul dintre semnele unei epidemii de ciumă este un număr mare de ciini, pisici, vaci și

alte animale moarte răspândite peste tot. Puricii preferă mai curînd sîngele animalelor cu blană decît sîngele oamenilor și, în general, se îndreaptă spre noi doar atunci cînd nu există altceva mai bun. Din acest motiv, epidemiologii moderni din locurile în care ciurma se întîlnește încă – mai ales anumite părți din Africa și Asia – evită în general să sacrifice cu entuziasm șobolanii și alte rozătoare în timpul epidemiilor. În realitate, nu există moment mai oportun pentru a avea șobolani în jur decît atunci cînd izbucnește ciurma. Oricum, peste șaptezeci de alte ființe în afară de șobolani – inclusiv iepuri, șoareci de cîmp, marmote, veverițe și șoareci – au un rol în răspîndirea ciumei. Mai mult, probabil cea mai gravă epidemie de ciură din istorie nu pare să fi implicat deloc șobolani, cel puțin nu în Anglia. Cu mult înaintea celebrei Morți Negre din secolul al XIV-lea, o ciură și mai feroce a devastat Europa în secolul al VII-lea. În unele locuri a murit aproape întreaga populație. În istoria Angliei scrisă în secolul următor, Beda spune că, atunci cînd ciurma a ajuns la mănăstirea lui din Jarrow, i-a ucis pe toți în afară de stareț și un băiat – o rată a mortalității mult peste 90%. Oricare ar fi fost sursa răspîndirii bolii, nu a fost vorba de șobolani, se pare. Nicăieri în Marea Britanie nu s-au găsit oase de șobolani din secolul al VII-lea – și s-a căutat atent. În urma unor săpături din Southampton s-au găsit 50.000 de oase de animale dintr-un grup de locuințe și din jurul acestora; nici unul dintre ele nu provenea de la un șobolan.

S-a sugerat că unele epidemii atribuite ciumei s-ar putea să nu fi fost deloc ciură, ci ergotism, o boală fungică a cerealelor. Ciurma nu ajungea deloc în multe zone nordice reci și uscate – Islanda a scăpat complet, ca și mare parte din Norvegia, Suedia și Finlanda –, chiar dacă și acolo existau șobolani. În același timp, ciurma era asociată aproape peste tot unde apărea cu ani bogați în precipitații – exact circumstanțele în care există tendința de producere a ergotismului. Singura problemă legată de această teorie este aceea că simptomele ergotismului nu sînt asemănătoare cu cele ale ciumei. Este posibil ca termenul de „pestă” să fi fost folosit în sens larg sau vag, iar istoricii de mai tîrziu pur și simplu l-au interpretat greșit.

Chiar și cu doar o generație sau două în urmă, este posibil ca numărul șobolanilor din zonele urbane să fi fost semnificativ mai mare decît acum. *The New Yorker* relatează în 1944 că o echipă de deratizatori care lucra într-un hotel bine-cunoscut (dar a cărui identificare era evitată cu grijă) din Manhattan prinsese 236 de șobolani la cele două niveluri ale subsolului, în trei nopți. Cam la același moment, șobolanii aproape că invadaseră piața de păsări Gansvoort amintită mai sus. Erau atît de mulți încît secretarele descopereau uneori șobolani care săreau din birouri atunci cînd deschideau sertarele. Au fost chemați deratizatorii, care au prins patru mii de șobolani în cîteva zile, dar nu au putut să îi extermine din piață. În cele din urmă, aceasta a fost închisă.

Se scrie adesea că într-un oraș obișnuit există cîte un șobolan pentru fiecare ființă umană, dar studiile arată că această afirmație este o exagerare. Cifra reală este mai degrabă de un șobolan la treizeci și cinci de oameni. Din nefericire, aceasta înseamnă totuși foarte mulți șobolani – aproximativ un sfert de milion pentru Londra metropolitană, de exemplu.